

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.
INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XII

BELGRADE 1981



<http://www.balkaninstitut.com>

турне односе — изворе и документа. Неколико радова посебно осветљава културу и политику у доба Јустинијана. У хрониди читамо сумарни приказ међународног симпозијума *Средњовековна брчка књижевности и словенске књижевности* (Солун, 21—24, 1979), у оквиру кога су расправљани основни проблеми ширења византијске и поствизантијске књижевности у словенским преводима у тзв. *Сборници* (Codex miscelanés). Други осврт односи се на *Девеић конгрес међународне асоцијације за уредну књижевности*, Инсбрук, 20 — 24 август 1979.

Саопштења са XV међународног конгреса историјских наука (Букурешт, август 1980) испуњавају странице ов. 2 за 1980, као што су и преостале две свеске за исту годину посвећене углавном актуелним проблемима историогра-

фије, историји текстова, дипломатским односима.

Посебна вредност ове публикације су осврти на нове студије и монографије, међу којима издавамо неколико приказа књига наших професора и колега: *Кашалоћ ћирилских рукописа манастира Хиландара* Д. Богдановића и *Ситаре иштамане књиге манастира Хиландара* Д. Медаковића, у приказу Ion-Radu Mircea, и *Ситара српска графика XVIII века* Д. Давидова, у осврту Paul Mihaila.

Библиографске белешке често престају у резимираним приказе, што је својеврстан прилог обавештености и добре научне оријентације овога балканолошког часописа.

Миодраг Ситојановић

ETUDES ET DOCUMENTS BALKANIQUES, 1—3, Paris 1979—1981.

Током прошлих дванаест година у француском високом школству повећано је интересовање за етнологију југоисточне Европе и Балкана. То занимање изражено је како на равни универзитетске наставе тако и на научноистраживачком и издавачком плану. Исход таквих делатности, поред осталог, јесу и три свеске *Etudes et Documents Balkaniques*, објављене 1979 — 1981. године. Аутор и издавач прве књиге је Paul Henri Stahl, наставник на Ecole Pratique des Hautes Etudes у Паризу, док је за друге две само издавач и ментор њихових аутора.

Paul Henri Stahl, *Sociétés traditionnelles balkaniques. Contribution à l'étude des structures sociales*, Paris 1979, 204 и 54 стране напомена и литературе.

У овој књизи налази се више студија посвећених традицијским друштвима. Оне представљају делове посебних течајева из етнологије југоисточне Европе које је Р. Н. Stahl држао на поменутој високошколској установи и на Универзитету René Descartes у Паризу.

У Уводу Р. Н. Stahl излаже своје општије погледе на проблеме етнологског проучавања Балкана. Он износи ставовиште да су у балканским земљама државне власти знатно утицале на научну оријентацију историје и етнологије. Тачније, ове науке су нагледно биле

у служби државе, потврђујући преоминацију једне уже — своје — културне групе над осталим групама Балкана. При томе се редовно губио из вида заједнички допринос у стварању сваке појединачне културе. Научници се супротстављају једни другима, а из њихових сужених истраживања настају официјелне теорије. Stahl наглашава да су се ретко најспособнији духови издизали изнад партикуларизама и затворених система, стављајући у први план истину и објективност као најбоље истраживачке методе.

Културне зоне Stahl види као могући начин етнологских проучавања у Европи. Определио се за зону југоисточне Европе као једну од најинтереснијих за етнологска истраживања, јер у њој упоредо коезистирају елементи из праисторије и античког паганства са хришћанством. Ова зона је вековима била у оквирима исте политичке власти Византије и Отоманског Царства, чији су унификаторски културни утицаји, сматра Stahl, оставили дубоке трагове.

Како је етнологија гледала на ову уједначеност у култури? Stahl у том погледу издваја допринос тројице научника. За зачетника истраживања сличних етнологским у овим просторима издвојио је пре свега Ami Bouéа. Нико пре њега, мисли Stahl, није проучио питања којима се бави етнологија с так-

вим ауторитетом, јасноћом и богатством података. Друга два значајна научника, који делују приближно у исто време јесу Југословен Јован Цвијић и Румун Nikolae Jorga.

Свој прилог у представљању досадашњих резултата етнолошко-историјских проучавања Балкана, Stahl скромно назива описом неколико видова живота балканских народа. Он највише говори о друштвеном животу код балканских народа: Румуна, Грка, Јужних Словена и Албанаца. Он тежи компаративном излагању, али већи део књиге садржи, претежно или искључиво, румунску грађу. Такав је случај с првом половином књиге.

Књига је подељена у пет већих поглавља:

1. *Друшћивене јединице код Румуна*, у ком посебно расправља: а) о кући и домаћинству и о својини и раду у њима, о сродству и везама домаћинства са широм друштвеном заједницом; б) о селу и о његовим територијалним, економским и друштвеним компонентама; в) о „земљи“—„крају“ као надсеоској организацији.

2. *Брак и сродство куће* — циљ је, пре свега, имати децу, и то првенствено мушку, како имаће не би опустело; домаћинства без мушких потомака.

3. *Сасијав кућне заједнице*, поглавље које се односи на Румуне, Јужне Словене, Албанце и Грке.

4. *Идентичношћу. Неколико балканских примера*. Говори се о идентитету на неким балканским примерима: духовни идентитет, лично име и надимак сељака, име и надимак румунских кнежева и властеле, идентитет сељака и људи у прошлости и предност групе над појединцима, идентитет за државу.

5. Најзад, у овом поглављу говори се о породици, селу и земљи као уводној студији о европским селачким заједницама. Овде је нагласак на саставним деловима заједнице (људска група, станиште, територија, својина и њено преносење, заједнички живот, духовна повезаност и одбрана заједнице) и социјалним јединицама (домаћинство, село, земља-крај).

На крају бисмо поменули и неколико спорних, па и нетачних мишљења Р. Н. Stahla.

1. Словени насељавају Балканско полуострво у VI веку и оснивају две државе: Бугарску и Југославију! (с. 6).

2. У *Ирачкој маси* се издвајају две групе с посебним именима: Илџири с којима се доводе у везу садашњи Албанци) и Дачани (с којима се доводи у везу порекло садашњих Румуна) (с. 6).

3. Задруга Јужних Словена, пренесена је из прапостојбине, а очувала се и због тога што су Словени наилазили на непријатељско држање староседелца; из тих истих разлога се код њих јавља и врло јака солидарност, чак на нивоу племена! (142).

Françoise Saulnier, *Anoya, un village cretois*, Paris 1980, 191 с.

Друга књига издања *Etudes et Documents Balkaniques* јесте део докторске дисертације III степена Françoise Solnier. Студија је урађена у Семинару за југоисточну Европу у Ecole Pratique des Hautes Etudes. То је резултат марљивог и непосредног монографског истраживања у селу Аноја, на Криту. По резултатима и начину истраживања, пажњу привлачи део о друштвеном животу. То се посебно односи на породичну и сеоску заједницу, које су у Грчкој мање познате него другде на Балкану и у Европи. Социјална структура Аноје је, и по оцени ауторкиног ментора Р. Н. Stahla, ближа централно-балканској, а знатно се разликује од осталих на грчким острвима.

Ауторка је своју монографију, поред предговора и увода, поделила на следећа поглавља:

I *Аноја* — у коме говори о општем положају, демографским подацима, околина, предањима и историји и, на крају, о односима са другим селима.

II *Економски живот* — сточарство, пољопривреда и домаћа радност.

III *Друшћивени живот*. Ово поглавље је најобимније и обухвата већи број питања: организација простора; родови (родовске јединице, подела рада, наслеђивање имања); кумство, брак, побратимство, адощија, сродство по млеку; сукоби (крвна освета, пљачкашка привреда); друштвене класе; сеоска управа.

Монографија је урађена етнолошким методом; допуњена је путописном литературом из XV — XIX века, парихијским књигама, као и истраживањима претежно историјског и фолклористичког карактера која су вршили Крићани

почев од XIX века. Ауторка је покушала да се непосредније укључи у живот села, како утешем и посматрањем тако и становањем у сеоској породици.

Резултати проучавања материјалне културе занимљиви су и могу се упоређивати са одговарајућим материјалом централног Балкана, тачније наших области. Тако се, на пример, у кућној радиности (прерада вуне, ткање) могу наћи одговарајуће сличности и паралеле; затим у сточарској производњи и технологији прераде млека, начину грађења склоништа идентичних нашој буњи, у сточарским називима и правним знацима обележавања (ровашења) оваца.

Ауторка је обратила посебну пажњу проучавању друштвеног живота села. Организација простора села — сточарског и ратарског — саображена је друштвеној организацији села, тј. према родовима. Јачи родови имају и своје посебне првице посвећене родовском свецу заштитнику. Обрадива земља је увек у приватној својини породица, док су пањаци колективни, припадају родовима који су готово редовно патријархални. Развијена су и генеалогичка знања, док су поимања о роду (звани *soj*) врло слична нашим. Жене су и после удаје тесно повезане са својим родом. Жена је лишена права наслеђивања земље, али (бап као и код нас) располаже својом прђијом, која се у случају смрти враћа њеном роду.

Паралеле и сличности с нашом традицијском социјалном културом нађене су и у области духовног сродства. У Аноји се веома негују бројна кумства и побратимства, поглавито ради проширивања друштвених веза, социјалног статуса и угледа. Ови односи искључују могућности склапања брачних веза. Донедавно су постојале пљачкашка привреда (крађа оваца) и крвна освета, па и то указује на многе заједничке црте у култури балканских народа и ширег средоземног круга.

Danielle Musset, *Le mariage à Moșteni, Roumanie*, Paris 1981, 210 с.

Трећа књига издања *Etudes et Documents Balkaniques* представља брак и свадбу у селу Моашени, на крајњем северу Румуније, уз саму границу према Совјетском Савезу. Истраживања су

вршена од 1974. до 1977. године. Дат је целокупан опис склапања брака и свадбених обичаја и ритуала. Како је склапање брака везано и с питањем наслеђивања добара, у условима социјалистичке колективизације измењени су и свадбени обичаји и правила склапања брака. Међутим, бап ово насеље је једно од ретких у коме није извршена колективизација, па је оно у питањима брака и свадбе ближе моделу некадашњег, традицијског него колективизираног села. Зато је П. Х. Стал, као ментор, поставио задатак докторанту трећег степена да проучи овај сегмент још постојеће традицијске културе, која је ипак на путу преображаја и нестајања.

Ауторка се одређила за ову проблематику и због тога што је сматра једним од основних тачкова зупчанника у сељачком друштву, преко кога „пролази“ друштвена организација и економски поредак. Истовремено, женидба је и весеље, славање у коме се заједништво села открива на целивотији и изражајнији начин. Женидба је и обред, па се тиме још потпуније изражава њена шира друштвеност.

Ауторка проучава свадбу у савременом развоју, и то из два основна разлога: прво, са овог становишта проблем је у Румунији недовољно обрађен, и друго, социјална структура ове земље је коренито измењена током последњих тридесет година.

Из тако комплексно постављеног задатка произашла је и одговарајућа структура рада. После уводних напомена и краћег општег представљања села са природног, етничког, историјског и друштвеног становишта, ауторка подробније разматра следећа питања: одгој младих од детињства до женидбе; друштвеност и предбрачни односи младих (улазак у коло, посела младих); значај и циљеви брака, с посебним освртом на наложништво; повољне и неповољне околности за склапање брака (с нагласком на социолошко-економске и сродничке околности); полни живот пре брака и у браку (невиност, спречавање зачећа); начини склапања брака (прологитја (барјактар, „староста“, кумови, дружбенице); припреме за свадбу; први дан свадбе; други дан свадбе; садашње промене; улога појединаца у свадбеном церемонијалу; промене које настају у односима између младенаца и њихових сродника, свад-

бене беседе и здравице; речник и библиографија.

Подробни описи, уз анализе и тумачења свадбеног церемонијала прогнани су бројним изворним терминима и здравицама. Занимљиво је да од свих кључних термина везаних за свадбу, друштвене односе, поједине делове одеће и изразе у здравицама — више од 20% су словенског порекла, иако у проученом насељу има свега 1% припадника више словенских народа. Ово свакако указује на чињеницу да је у култури и етногенези да-

нашњих Румуна у Мошени била израженија словенска компонента.

Све три приказане књиге *Etudes et Documents, Balkaniques* јесу занимљиве за компаративна етнoлошка балканолошка истраживања. Вредност им је нарочито у богатству материјала, као и у томе што се истраживањима приступило с јасно постављеним научним циљевима, и што је доследно примењен научни метод.

Никола Ф. Павковић

GODIŠNJAK, knj. XIX, Centar za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, knj. 17, Sarajevo 1981.

Нова, XIX књига *Годишњака* одржи неколико већих текстова из археологије (Мартин Куна, Дје Рендић-Миочевећ и Иво Бојановски), етнологије (Никола Пантелић), као и лингвистике (Михаил Петрушевски, Раде Ухлик). У археолошке теме *Годишњака* уклапа се и, обимом нешто мањи, текст из области физичке антропологије (Николаус Ксиротирикс).

Обиман рад Мартина Куне (Martin Kuna), из Прага, *Zur neolithischem und äneolithischen Kupferverarbeitung im Gebiet Jugoslawiens (О неолитској и енеолитској обради бабра на подручју Југославије)* представља важан допринос проучавању почетака и значења металургије, теми која у последње време привлачи пажњу све већег броја научника. Захваљујући археолошким истраживањима која су вршена протеклих година, слика о почетима метализације на Балкану знатно се променила. Испитивања југословенских археолога, посебно откривање раних рудника бабра, померили су хронолошку границу почетака метализације у дубљу прошлост. Мартин Куна врло систематично обрађује налазе бабра из неолитског и енеолитског периода у Југославији, служећи се при том најсавременијим научним методама, као што је хемијска анализа бабра, која може да посведочи порекло и чистоћу, па чак и начин прераде бакарне руде. У типолошкој обради, аутор уз сваки тип налаза даје и списак налазишта, као и спектралну анализу метала која помаже да се постојећи материјал, упоредо са типолошким поделом, што потпуније уклопи

у ширку слику процеса метализације југоисточне Европе.

Други део свога рада Куна је посветио налазиштима бакарне руде и средиштима ране металургије на Балкану. Већу пажњу аутор је посветио корелацији тих средишта, као и значају који су њихове међусобне везе имале на развој металних типова и металургије уопште.

У трећем делу рада аутор разматра узроке развојне металургије, као и њен значај за социо-економску структуру неолитског и енеолитског друштва. Мартин Куна сумња да су економски разлози били одлучујући фактор у процесу метализације и наводи да у позном неолиту метал као украсни предмет није доносио већу економску корист, поготову кад се узму у обзир енергија и труд уложени у његову реализацију. Ни као покретач друштвених и привредних односа, по мишљењу Мартина Куне, бакар није имао водећу улогу, јер је култура Винча—Плочник, у којој је металургија била добро позната, остала до краја потпуно традиционална неолитска култура. Насупрот томе, у првим енеолитским културама, које несумњиво доносе промене у друштвено-економској структури, металургија доживљава регрес. То аутора наводи да закључи да метализација и енеолитизација немају корен у истом систему културе и да је за ту, помало парадоксалну ситуацију пресудан значај имала друштвена функција метала.

Изнесена аргументација о економском и друштвеном значају метала